

Platons hulelignelse

Platon (427-347 f.Kr.) var filosof, født i Athen. Hans læremester var Sokrates, der ikke selv efterlod sig skrifter. Ifølge Platon reagerede Sokrates bl.a. imod de tidlige (førsokratiske) filosofers lære – det være sig både naturfilosofferne og de såkaldte sofister. Platon var vidne til Sokrates' domfældelse og henrettelse. I sine dialoger lader han ofte Sokrates diskutere med folk om forskellige emner. I det følgende gengiver Sokrates en fortælling, han engang fortalte sin bror Glaukon.

- 5 – [Sokrates:] Dernæst, sagde jeg, skal du sammenligne virkningen af opdragelse og manglen på opdragelse på vores natur med en oplevelse som denne: Forestil dig mennesker, der lever i en underjordisk, hulelignende bolig med en indgang højt oppe, som både er åben mod lyset og lige så bred som selve hulen. De har været der siden barndommen, fastholdt på samme sted, med hals og ben lænket, så de kun kan se lige frem, fordi deres lænker forhindrer dem i at dreje hovedet. Lyset kommer fra en ild, der brænder højt oppe bag dem. Bag dem, men på højere terræn, går der desuden en sti mellem dem og ilden. Forestil dig, at der langs denne sti er bygget en lav mur, ligesom den skærm, dukkeførere har foran sig, over hvilken de viser deres dukker.
- 10 – [Glaukon:] Det forestiller jeg mig.
- Forestil dig nu også, at der langs muren går mennesker, som bærer alle slags genstande, der rager op over den – figurer af mennesker og ligeledes af dyr, udført i sten, træ og alle mulige materialer. Og som man kan forvente, taler nogle af bærerne, mens andre er tavse.
- 15 – Det er et mærkeligt billede, du beskriver, og mærkelige fanger.
- Ja, men de ligner os. Tror du for det første, at disse fanger ser noget af sig selv eller hinanden ud over de skygger, som ilden kaster på muren foran dem?
- 20 – Hvordan skulle de kunne det, når de hele livet er tvunget til at holde hovedet stille?
- 25 – Hvad så med de ting, der bæres langs muren? Gælder det samme ikke for dem?
- Jo.
- Og hvis de kunne tale med hinanden, tror du så ikke, at de ville mene, at de navne, de brugte, gjaldt de ting, de så glide forbi foran sig?
- Det må de jo.
- 30 – Og hvad hvis deres fængsel også havde et ekko fra muren over for dem? Tror du ikke, at de ville tro, at de skygger, der passerede foran dem, talte, hver gang en af bærerne bag muren talte?
- Det er jeg helt sikker på.
- Så fangerne ville på alle måder tro, at sandheden ikke var andet end skyggerne af disse genstande.
- 35 – Det må de nødvendigvis tro.
- Overvej nu, hvordan det naturligt ville være at blive løst fra lænkerne og helbredt for uvidenheden, hvis noget sådant indtraf. Når en af dem blev befriet og pludselig tvunget til at rejse sig, dreje hovedet, gå og se op mod lyset, ville han føle smerte og blænding og være ude af stand til at se de ting, hvis skygger han før havde set. Hvad tror du, han ville sige, hvis vi fortalte ham, at det, han før havde set, var uden betydning, men at han nu – fordi han er kommet lidt nærmere det, som er, og vender sig mod mere virkelige ting – ser mere korrekt? Eller sagt på en anden måde: Hvis vi pegede på hver af de forbigående ting, spurgte ham, hvad de er, og tvang

ham til at svare, tror du så ikke, at han ville være rådvild og mene, at de ting, han tidligere så, var sandere end dem, han nu bliver vist?

– Meget sandere.

5 – Og hvis nogen tvang ham til at se direkte på lyset, ville hans øjne så ikke gøre ondt, og ville han ikke vende sig bort og flygte tilbage til de ting, han er i stand til at se, i den tro, at de i virkeligheden er tydeligere end dem, han nu bliver vist?

– Det ville han.

10 – Og hvis nogen trak ham væk derfra med magt, op ad den ujævne og stejle sti, og ikke lod ham gå, før han var slæbt ud i sollyset, ville han så ikke føle smerte og vrede over at blive behandlet sådan? Og når han kom ud i lyset, med solen strømmende ind i øjnene, ville han da ikke være ude af stand til at se en eneste af de ting, man nu siger er sande?

– Det ville han, i hvert fald i begyndelsen.

15 – Jeg antager derfor, at han ville have brug for tid til at vænne sig til, før han kunne se tingene i verden ovenfor. Først ville han lettest se skygger, dernæst spejlbilleder af mennesker og andre ting i vandet, og sidenhen tingene selv. Af disse ville han lettere kunne betragte tingene på himlen og selve himlen om natten ved at se på stjernernes og månens lys end om dagen ved at se på solen og sollyset.

– Naturligvis.

20 – Til sidst, antager jeg, ville han være i stand til at se solen – ikke dens spejlbilleder i vandet eller et fremmed sted, men selve solen på dens egen plads – og være i stand til at betragte den.

– Nødvendigvis.

– Og på dette tidspunkt ville han slutte og erkende, at solen frembringer årstiderne og årene, styrer alt i den synlige verden og på en eller anden måde er årsag til alle de ting, som han tidligere så.

25 – Det er klart, at det ville være hans næste skridt.

– Hvad så, når han mindes sin første bolig, sine medfanger og det, der dengang gjaldt for visdom? Tror du ikke, at han ville prise sig lykkelig over forandringen og have medlidenhed med de andre?

– Jo, bestemt.

30 – Og hvis der blandt dem havde været hædersbevisninger, ros eller præmier til den, der var skarpest til at genkende skyggerne, når de passerede, og som bedst huskede, hvilke der plejede at komme først, hvilke senere, og hvilke samtidig, og som derfor bedst kunne forudsige fremtiden – tror du da, at vores mand ville begære disse belønninger eller misunde dem blandt fangerne, der blev hædret og havde magt? Ville han ikke snarere, som Homer siger, foretrække
35 “trælle for en dageløns for en fattig fæster”¹ og udholde enhver lidelse frem for at dele deres meninger og leve, som de gør?

– Jeg antager, at han hellere ville lide alt end leve på den måde.

– Overvej også dette: Hvis denne mand igen gik ned i hulen og satte sig på sin gamle plads, ville hans øjne så ikke – når de pludselig kom direkte fra sollyset – blive fyldt med mørke?

40 – Det ville de bestemt.

– Og hvis han igen skulle konkurrere med de gamle fanger om at genkende skyggerne, før hans øjne var kommet sig – og tilvænningen ville ikke gå hurtigt – ville han da ikke blive til grin,

---

¹ *Odysseen* 9.489-490

mens hans syn stadig var sløret? Ville man ikke sige om ham, at han var vendt tilbage fra sin opstigning med ødelagt syn, og at det ikke engang er umagen værd at forsøge at gå opad? Og hvad angår enhver, der forsøgte at befri dem og føre dem opad, ville de så ikke slå ham ihjel, hvis de på nogen måde kunne få fat i ham?

5 – Det ville de helt sikkert.

– Hele dette billede, Glaukon, må sammenføres med det, vi tidligere har sagt. Den synlige verden skal sammenlignes med fængselsboligen, og lyset fra ilden i den med solens kraft. Og hvis du fortolker opstigningen og betragtningen af tingene ovenfor som sjælens opstigning til tænkningens verden, vil du forstå det, jeg håber at give udtryk for, eftersom det er dette, du
10 ønskede at høre om. Om det er sandt eller ej, ved kun guden. Men sådan ser det ud for mig: I den synlige verden er idéen om det gode det sidste, man får at se, og den nås kun med besvær. Når man først har set den, må man dog slutte, at den er årsagen til alt, hvad der er rigtigt og smukt i alt, at den i den synlige verden frembringer både lyset og dets ophav, og at den i tænkningens verden selv hersker og skænker sandhed og indsigt, således at enhver, der skal handle
15 fornuftigt i private eller offentlige anliggender, må have set den.

– Den opfattelse deler jeg, så vidt det da er mig muligt.

– Kom da og del også denne tanke med mig: Det er ikke overraskende, at de, som når til dette punkt, er uvillige til at beskæftige sig med menneskelige anliggender, og at deres sjæle altid stræber opad og længes efter at tilbringe deres tid deroppe; for det er jo netop, hvad man må
20 forvente, hvis tingene virkelig svarer til det billede, jeg før beskrev.

– Det er det.

– Hvad så, når nogen vender sig fra guddommelige studier til det menneskelige livs onder? Synes du, det er overraskende, når hans syn endnu er sløret, og han endnu ikke er blevet vant til mørket omkring sig, at han opfører sig klodset og fremstår aldeles latterlig, hvis han tvinges
25 – enten i retssalene eller andre steder – til at strides om retfærdighedens skygger eller de figurer, som disse er skygger af, og til at diskutere, hvordan disse ting opfattes af mennesker, der aldrig har set selve retfærdigheden?

– Det er slet ikke overraskende.

– Nej, det er det ikke. Men enhver med blot nogen indsigt vil huske, at øjnene kan bringes i forvirring på to måder og af to årsager, nemlig når de kommer fra lyset ind i mørket, og når de kommer fra mørket ind i lyset. Når man indser, at det samme gælder sjælen, vil man, når man ser en sjæl, der er forstyrret og ude af stand til at se noget, ikke tankeløst le, men overveje, om den er kommet fra et klarere liv og er blevet sløret, fordi den endnu ikke er blevet vant til mørket, eller om den er kommet fra større uvidenhed ind i større lys og er blevet blændet af den
35 øgede klarhed. I det første tilfælde vil man prise sjælen lykkelig i dens erfaring og liv; i det andet vil han have medlidenhed med den. Og selv hvis man valgte at gøre nar af den, ville man selv i det mindste være mindre latterlig, end hvis man lo ad den sjæl, der er kommet ned fra lyset ovenfor.

40 Fra *Staten* 514A-518A. Efter J. M. Cooper (red.): *Plato – Complete Works*, Indianapolis (1997)